

Περιοδική έκδοση του Συλλόγου Φοιτητών
του Τμήματος Μουσικών Σπουδών Α.Π.Θ.

ΜΟΥΣΙΚΟΤΡΟΠΙΕΣ

Τεύχος 1/96

Δρχ. 600

- *Maria Lewander*: Μια Εισαγωγή στη Μεθοδολογία της Διδασκαλίας του Πιάνου
- *Ilias Chrissochoidis*: Ορατόριο Άγιος Δημήτριος (1962)
- *Γεωργίας Ν. Τέντα*: Δημοτικά Πολυφωνικά Τραγούδια Πολύτσανης Βορείου Ηπείρου
- *Anthony E. Kemp*: Η Κιναισθησία στη Μουσική και οι Προεκτάσεις της στην Ανάπτυξη της Μικροτεχνολογίας
- Μια συζήτηση με τη Heather Schunk για τη μουσικοθεραπεία σε βαρήκοα άτομα

Ορατόριο Άγιος Δημήτριος (1962)

Μουσική: Νίκος Αστρινίδης ● Κείμενο: Γιώργος Θέμελης
(Σύνθεση, εκτελέσεις, ιστορική επισκόπηση, και ανάλυση)

Στις αρχές του 1994 μου ζητήθηκε να γράψω τις σημειώσεις για ένα CD με αποσπάσματα από το ορατόριο Άγιος Δημήτριος του Νίκου Αστρινίδη που ετοίμαζε να κυκλοφορήσει το Μακεδονικό Ωδείο της Θεσσαλονίκης. Επειδή επρόκειτο για μια μη-εμπορική κυκλοφορία (το CD θα δωριζόταν σε βιβλιοθήκες, ιδρύματα, και σημαίνοντες ιδιώτες), αποφασίστηκε να συντάξω το σημείωμα στα Ελληνικά και στα Αγγλικά, ώστε να μπορούσε να διαβαστεί και από ξένους. Δεδομένου όμως ότι ο Άγιος Δημήτριος είναι σχεδόν άγνωστος πέραν των ορθοδόξων χριστιανικών περιοχών, αναγκάστηκα να αναφερθώ αναλυτικά στην ιστορία του. Το αποτέλεσμα ήταν ένα μικρό δοκίμιο, υπερβολικά μεγάλο για να συνοδεύσει ένα CD, αλλά εξακολουθώ να πιστεύω αρκετά χρήσιμο για έναν ξένο ακροατή του έργου. Τεχνικοί και οικονομικοί λόγοι επέβαλαν την εκτύπωση του κειμένου (με ελάχιστες περικοπές) και μιας περίληψης του λιμπρέττου του Γιώργου Θέμελη σε μια μόνο γλώσσα, η οποία δεν μπορούσε παρά να είναι η Αγγλική (αφού Αγγλικά γνωρίζουν και οι ξένοι και οι Έλληνες, ενώ Ελληνικά μόνον κάποιοι Έλληνες). Το κείμενο που ακολουθεί είναι η Ελληνική γραφή του δοκιμίου. Η απόφασή μου να την παρουσιάσω χωρίς καμμία αναθεώρηση οφείλεται στο ότι έχω πλέον πεισθεί περί του ματαιού της τελειοθηρίας και καταλήγω να συνυπογράφω τη βαθιά φιλοσοφική θέση ότι «όλα είναι στο περίπου» (δυστυχώς, ακόμα και όταν πρόκειται για την αυστηρή ακαδημαϊκή έρευνα). Αυτό που μετρά τελικά είναι η πορεία και όχι οι σταθμοί. Και έχω κουρασθεί να διακόπτω μια ολοένα επιταχυνόμενη πορεία προς χάριν του ποιοιούδηποτε σταθμού. Ας είναι τα λάθη και οι αδυναμίες μου το μέτρο της αξίας μου για τους άλλους. Όσο για μένα, ξέρω πια πως η επιτάχυνση της πορείας σβύνει τα ίχνη των λαθών...

Ilias Chrissochoidis

22/1/96

Έχοντας γεννηθεί και ζήσει τα πρώτα είκοσι χρόνια της ζωής του στη Ρουμανία, ο συνθέτης μεγάλωσε σ' ένα περιβάλλον όπου η Ελλάδα προσλάμβανε διαστάσεις ιδεώδους. Δεν ήταν λοιπόν παράξενο που ήδη από τις πρώτες του επισκέψεις στην Ελλάδα, στις αρχές της δεκαετίας του 1950, η Θεσσαλονίκη και η πλούσια και συνεχής ιστορία της των 2.300 χρόνων άσκησαν πάνω

του μια μοναδική γοητεία. Ιδιαίτερα η ιστορία του πολιούχου της Αγίου Δημητρίου του έλκυσε τόσο πολύ, ώστε αποφάσισε να συνθέσει ένα μεγάλο έργο πάνω σ' αυτό το θέμα.

Η πρώτη του σκέψη να γράψει μια όπερα (μια ανεκπλήρωτη μέχρι σήμερα φιλοδοξία του συνθέτη) εγκαταλείφθηκε σύντομα, όταν πληροφορήθηκε για τις πιθανές αντι-

δράσεις και αντιρρήσεις της Ελληνικής Ορθόδοξης Εκκλησίας στη χρησιμοποίηση ενός ιερού θέματος σε ένα κοσμικό είδος μουσικής, και μάλιστα θεατρικό. Έτσι, στράφηκε προς την ιδέα να συνθέσει ένα ορατόριο. Πρώτος καρπός του ενδιαφέροντος του για τον Άγιο Δημήτριο υπήρξε το ομώνυμο συμφωνικό πρελούντιο έργο 24/28 (οι αριθμοί αναφέρονται στην αυθεντική και αναθεωρημένη αντίστοιχα αρίθμηση των έργων του συνθέτη), που γράφτηκε το 1953 και εκτελέστηκε τον Οκτώβριο της ίδιας χρονιάς από την Ορχήστρα του Ραδιοφωνικού Σταθμού Θεσσαλονίκης υπό τη διεύθυνση του Ευριπίδη Κοτσανίδη· το πρώτο μέρος αυτού του έργου χρησιμοποίησε αργότερα ο συνθέτης ως Πρελούντιο στο ορατόριο. Η γνωριμία του με τον ποιητή Γιώργο Θέμελη του προσέφερε τον λιμπρεττίστα με τον οποίο θα συνεργαζόταν για τη σύνθεση του ορατορίου. Η συνεργασία αυτή διήρκεσε αρκετά χρόνια και δεν ήταν, εκ των πραγμάτων, ιδιαίτερα στενή, μια και ο Ασρινίδης ταξίδευε συνεχώς σε ολόκληρο τον κόσμο λόγω των καλλιτεχνικών του υποχρεώσεων. Ως συνέπεια αυτού, ελάχιστα μέρη του ορατορίου είχαν ολοκληρωθεί μέχρι το 1961, αν και το λιμπρέττο ήταν ήδη έτοιμο το 1957. Τότε ζητήθηκε από το συνθέτη να ολοκληρώσει το έργο για να παρουσιασθεί στη διάρκεια των εορταστικών εκδηλώσεων για την Πεντηκονταετηρίδα της απελευθέρωσης της Θεσσαλονίκης, τον Οκτώβριο του 1962. Ακυρώνοντας κάθε εμφάνισή του για το πρώτο εξάμηνο του 1962, ο Ασρινίδης αφιέρωσε όλο αυτό το διάστημα στην ολοκλήρωση της σύνθεσης του ορατορίου και μέχρι το Σεπτέμβριο είχε τελειώσει και την ενορχήστρωσή του. Τελικά, όμως, μόνο τρία μέρη του έργου («Πρελούντιο-Πρόλογος», «Δεύτερη Άρια Δημητρίου» και «Επίλογος») εκτελέστηκαν στην πανηγυρική συναυλία της 26.10.1962, από τη Συμφωνική Ορχήστρα Βορείου Ελλάδος

και χορωδιακό σύνολο υπό τη διεύθυνση του Σόλωνα Μιχαηλίδη και με συμμετοχή του βαρύτονου Pierre Zargmas, στο ρόλο του Δημητρίου για «καθαρά οργανωτικούς λόγους», όπως ήταν η επίσημη αιτιολόγηση.

Η πρώτη εκτέλεση ολόκληρου του ορατορίου δόθηκε στις 27.10.1966 στο θέατρο της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών και στα πλαίσια των **Α΄ Δημητρίων** με συντελεστές τους Φανή Αϊδαλή-Σαλουτζή (σοπράνο: Αφηγήτρια), Βασίλη Κοσμόπουλο (τενόρο: Νέστορας), Νικόλαο Συνδίκια (βαρύτονο: Δημήτριος), Αχιλλέα Τσάνταλο (βαθύφωνο: Μαξιμιλιανός), τη Μικτή Χορωδία του Δήμου Θεσσαλονίκης (σε διδασκαλία Θεόδωρου Μιμίκου), τη Φιλαρμονική του Δήμου Θεσσαλονίκης και κλιμάκιο της Συμφωνικής Ορχήστρας Βορείου Ελλάδος υπό τη διεύθυνση του συνθέτη· η συναυλία επαναλήφθηκε στις 31.10.1966 με τους ίδιους συντελεστές (τενόρος αυτή τη φορά ήταν ο Περικλής Ταλαντόπουλος). Είκοσι σχεδόν χρόνια αργότερα, το έργο παρουσιάστηκε ξανά στις 2.11.1985 στην Αίθουσα Τελετών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και στα πλαίσια των **Κ΄ Δημητρίων** και των εορταστικών εκδηλώσεων για τη συμπλήρωση 2.300 χρόνων από την ίδρυση της Θεσσαλονίκης. Στην εκτέλεση αυτή συμμετείχαν οι Κική Μορφονιού (μέτζο σοπράνο: Αφηγήτρια), Μάκης Γαβριηλίδης (τενόρος: Νέστορας), Ανδρέας Κουλουμπής (βαρύτονος: Δημήτριος), Γιώργος Παππάς (μπάσσο: Μαξιμιλιανός), η Χορωδία του Δήμου Θεσσαλονίκης (σε διδασκαλία Αντώνη Κοντογεωργίου) και η Κρατική Ορχήστρα Θεσσαλονίκης υπό τη διεύθυνση του συνθέτη. Και οι τρεις εκτελέσεις έχουν διασωθεί σε ηχογραφήσεις που αποτελούν πολύτιμα τεκμήρια για την ιστορία της μουσικής ζωής της πόλης. Η τελευταία εκτέλεση του έργου δόθηκε στις 19.9.1993 στην Μεγάλη Αίθουσα της Ρουμανικής Ραδιοτηλεόρασης στο Βουκουρέστι με συντελεστές

τους Mariana Colpos (σοπράνο: Αφηγήτρια), Constantin Ene (τενόρος: Νέστορας), Lucian Marinescu (βαρύτονος: Δημήτριος), Dan Zancu (μπάσσο: Μαξιμιλιανός), την Ακαδημαϊκή Χορωδία Βουκουρεστίου (σε διδασκαλία Valentin Gruescu) και την Συμφωνική Ορχήστρα Βουκουρεστίου υπό τη διεύθυνση του συνθέτη.

Ελάχιστες είναι οι πόλεις που έχουν να επιδείξουν μια τόσο στενή σχέση μ' έναν Άγιο όσο η Θεσσαλονίκη με τον πολιούχο της Άγιο Δημήτριο. Η σχέση αυτή αρχίζει ήδη από τον 5ο αιώνα, οπότε και χτίστηκε η πρώτη βασιλική του Αγίου. Μέχρι σήμερα, όμως, δεν έχει πλήρως εξακριβωθεί η προέλευση της λατρείας του. Οι παλαιότερες μαρτυρίες που υπάρχουν για τον μάρτυρα Δημήτριο τον συνδέουν με την πόλη Σίρμιον (στις όχθες του ποταμού Σάβα (Γιουγκοσλαβία) στρατηγικός κόμβος στην ύστερη Ρωμαϊκή εποχή), κάτι που, σε συνδυασμό με άλλες ενδείξεις, έχει οδηγήσει ορισμένους μελετητές στην υπόθεση ότι η λατρεία του Αγίου μπορεί να μεταφέρθηκε από εκεί στη Θεσσαλονίκη. Παρά την ολοένα αυξανόμενη δημοτικότητά του, οι πρώτες βιογραφικές πληροφορίες για τον Άγιο Δημήτριο εμφανίζονται μόλις από τον 9ο αιώνα και σώζονται σε τρεις εκδοχές. Κατά τον Φώτιο (η πρώτη χρονικά εκδοχή), ο Δημήτριος ήταν ένας ευσεβής Χριστιανός που διδασκε το Ευαγγέλιο (πληροφορίες για την καταγωγή του δεν δίνονται), και ο οποίος συνελήφθη την περίοδο που ο Αυτοκράτορας Μαξιμιανός (Μαξιμιλιανός στο λιμπρέττο του ορατορίου) βρισκόταν στη Θεσσαλονίκη και δίωκε τους Χριστιανούς (αρχές του 4ου αιώνα): οδηγήθηκε μπροστά στον Μαξιμιανό, ο οποίος, όντας απασχολημένος με τους αγώνες στο Στάδιο, ανέβηκε να εξετάσει την υπόθεση του και διέταξε να τον φυλακίσουν προσωρινά. Έχοντας υποσχεθεί βραβείο σ' εκείνον που θα τολμούσε ν' αναμετρηθεί με τον ευνοούμενό

του μονομάχο Λυαίο, ο Μαξιμιανός είδε τον Νέστορα, ένα νεαρό Χριστιανό, να παρουσιάζεται και στην μονομαχία που ακολούθησε να σκοτώνει τον Λυαίο. Καθώς εγκατέλειπε οργισμένος το Στάδιο θυμήθηκε τον Δημήτριο και διέταξε την εκτέλεσή του. Στην εκδοχή αυτή κεντρικό πρόσωπο είναι ο Νέστορας, ενώ ο Δημήτριος εμφανίζεται απλώς ως θύμα της οργής του Αυτοκράτορα: επιπλέον, δεν υπάρχει καμμία σύνδεση μεταξύ τους. Φαίνεται, όμως, πως η βιογραφία αυτή δεν θεωρήθηκε ιδιαίτερα ικανοποιητική και αντάξια της σπουδαιότητας και της δημοτικότητας του Αγίου σε όλη την Ανατολική Ρωμαϊκή (Βυζαντινή) επικράτεια, και έτσι η δεύτερη (Συμεών ο Μεταφραστής, 10ος αιώνας) και η τρίτη (ανώνυμη ιστορία σε χειρόγραφο της Αποστολικής Βιβλιοθήκης του Βατικανού, 11ος αιώνας) εκδοχή της εμφανίζονται πολύ πιο βελτιωμένες και εμπλουτισμένες. Η κύρια διαφορά των δύο τελευταίων εντοπίζεται στο ότι ο Συμεών ο Μεταφραστής απορρίπτει την ευγενική καταγωγή του Αγίου, ενώ η ανώνυμη ιστορία τη δέχεται, και, όπως ήταν φυσικό, η τρίτη εκδοχή επικράτησε στην Παράδοση. Σύμφωνα με αυτήν, ο Δημήτριος ήταν γόνος οικογένειας συγκλητικών και ο ίδιος στρατιωτικός διοικητής που έφθασε μέχρι το αξίωμα του Ανθυπάτου της Ελλάδας. Φυλακίστηκε, όμως, από τον Αυτοκράτορα Μαξιμιανό επειδή κήρυτε τον Χριστιανισμό. Στη φυλακή τον επισκέφθηκε ο φίλος του και επίσης Χριστιανός Νέστορας ζητώντας του να τον βοηθήσει με τις προσευχές του κατά τη διάρκεια της μονομαχίας εκείνου με τον Λυαίο, και ο Δημήτριος προέβλεψε τη νίκη αλλά και το μαρτύριο του. Όταν ο Νέστορας σκότωσε τον Λυαίο έχοντας πριν επικαλεστεί το όνομα του Χριστού, ο Μαξιμιανός τον κατηγορήσε ότι είχε χρησιμοποιήσει μαγικά μέσα για την νίκη του και διέταξε την εκτέλεσή του μαθαίνοντας δε κατόπιν για την συνεισφορά

του Δημητρίου στη νίκη του Νέστορα διέταξε επίσης και τη δική του θανάτωση. Η εκδοχή αυτή συνδέει τα στοιχεία της βιογραφίας του Αγίου σε μια λογική συνέχεια, αλλά και ανταποκρίνεται και εξηγεί την εξεχούσα θέση του μεταξύ των μαρτύρων. Ο Δημήτριος και ο Νέστορας συνδέονται με δεσμούς φιλίας και, το σπουδαιότερο, είναι μέσω του πρώτου που ο δεύτερος νικά τον Λυαίο. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η δόξα του Αγίου ενισχύεται, αφού αυτός είναι ο ηθικός αυτουργός της κατατρόπωσης του Λυαίου, ενώ η, ανεπίτρεπτη για τη χριστιανική ηθική, δολοφονία του Λυαίου εξακολουθεί να βαρύνει τους ώμους του Νέστορα, προφυλάσσοντας έτσι το κύρος του Αγίου ως μάρτυρα. Προκύπτουν λοιπόν δύο ζεύγη χαρακτήρων: ο Μαξιμιανός και ο Λυαίος, που αντιπροσωπεύουν τον βρισκόμενο στη δύση του κόσμο της ειδωλολατρίας, και ο Δημήτριος και ο Νέστορας, που εκπροσωπούν τον βρισκόμενο στην ανατολή του κόσμου της χριστιανικής πίστης. Κάθε ζεύγος έχει ένα κύριο και ένα δευτερεύον πρόσωπο. Τα δύο κύρια πρόσωπα αντιπαράτιθενται μέσω του λόγου και των συναισθημάτων τους: ο Δημήτριος κηρύττει το λόγο της Αγάπης και εκφράζει την πίστη του στο Χριστό· ο Μαξιμιλιανός το λόγο του μίσους και της σκληρότητας, με τις διαταγές που δίνει για την εκτέλεση του Νέστορα και του Δημητρίου αλλά και των υπόλοιπων Χριστιανών, και το συναίσθημα που τον κατακλύζει είναι η οργή. Η σύγκρουση των δύο δευτερευόντων προσώπων γίνεται με όρους φυσικής δύναμης στη μονομαχία τους στο Στάδιο: από τη μια πλευρά ο θηριάδης και με ζωώδη ένστικτα Λυαίος, ο ευνοούμενος μονομάχος του Αυτοκράτορα, και από την άλλη πλευρά ο σαφώς υποδεέστερος σε σωματική ρώμη, αλλά πλήρης με τη δύναμη του Χριστού, Νέστορας, ο φίλος και αδελφός εν Χριστώ του Δημητρίου. Νέστορας και Λυαίος αποτελούν έτσι την προέκταση στο φυσικό πε-

διο των Δημητρίου και Μαξιμιανού αντίστοιχα.

Ανεξάρτητα από το κατά πόσον η ιστορία αυτή ανταποκρίνεται στα πραγματικά γεγονότα, είναι σαφώς φορέας συμβολικού περιεχομένου. Το κεντρικό της σημείο, η μονομαχία Νέστορα-Λυαίου, δείχνει καθαρά πως ο Χριστιανισμός των αρχών του 4ου αιώνα διεκδικούσε δυναμικά πλέον τη θέση του στην κοσμική εξουσία. Η χριστιανική πίστη διείσδυε σταθερά μέσα στις τάξεις των ανώτατων κρατικών λειτουργών της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας (και ο Δημήτριος ήταν ένας από αυτούς). Ήταν, λοιπόν, φυσικό να προκαλεί την έντονη ανησυχία των εκπροσώπων της κρατούσας τάξης. Η άρνηση του Χριστιανού πιστού να προσκυνήσει το είδωλο του Αυτοκράτορα δεν βλεπόταν από το Ρωμαϊκό Κράτος ως θρησκευτική ιδιοτυπία, αλλά ως άρνηση υποταγής στην Εξουσία και το Κράτος και επομένως ως άμεση απειλή για την τάξη στην Αυτοκρατορία. Κατ' αυτόν τον τρόπο, κάθε Χριστιανός εθεωρείτο συνωμότης και υπονήπιος στασιαστής, και η χριστιανική πίστη πολιτική ιδεολογία που σκόπευε στην ανατροπή του Κράτους (κάτι ανάλογο με την κομμουνιστική ιδεολογία στην τσαρική Ρωσία των αρχών του 20ου αιώνα). Οι διωγμοί, λοιπόν, των Χριστιανών είχαν θρησκευτικό χαρακτήρα μόνο για τους διωκόμενους (διώκονταν εξαιτίας της πίστης τους)· για τους διώκτες, το επίσημο Ρωμαϊκό Κράτος, είχαν καθαρά πολιτικό χαρακτήρα (θεωρούνταν αυτό που σήμερα αποκαλείται «εξόντωση πολιτικών αντιπάλων» και «πολιτικός διωγμός»· δεν πρέπει να λησμονείται εξάλλου το γεγονός ότι η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία υπήρξε η πρώτη κρατική οντότητα που άσκησε συνειδητά πολιτική ανεξιθρησκείας). Η οργή του Μαξιμιανού δεν οφειλόταν τόσο στο θάνατο του ευνοούμενού του μονομάχου όσο στην απροκάλυπτη νίκη του Νέστορα στο όνομα του Χριστού. Ο Νέστορας δεν εί-

να πια ο Χριστιανός πιστός των πρώτων διωγμών που οδηγούμενος μέσα στην αρένα περιμένει καρτερικά το μαρτύριό του προσευχόμενος στον Κύριο. Είναι ο Χριστιανός που στο όνομα του Κυρίου εισέρχεται με τη θέλησή του στην αρένα και αντιμετωπίζει επί ίσοις όροις τον αντίπαλό του. Η νίκη του επί του Λυαίου είναι μία απροκάλυπτη επίδειξη ισχύος της νέας πίστης απέναντι στο ισχύον καθεστώς. Δεν είναι επίσης τυχαίο ότι αντλεί τη δύναμη που απαιτεί η φυσική εξόντωση του Λυαίου από τον στερούμενο φυσικής δυνάμεως (αφού είναι φυλακισμένος) Δημήτριο. Με τη φυλάκιση του τελευταίου ο Μαξιμιανός κατόρθωσε να αναστείλει τη διάδοση του χριστιανικού λόγου. Ο τελευταίος, όμως, βρίσκει διέξοδο στο χέρι του Νέστορα που κατατροπώνει τον Λυαίο. Η αρένα συμβολίζει την κοσμική εξουσία και η νίκη του Νέστορα δίνει το μήνυμα ότι οι Χριστιανοί είναι έτοιμοι να την καταλάβουν. Μέσα στην οργή και την αμηχανία του ο Μαξιμιανός κατηγορεί τον Νέστορα ότι κατέφυγε στη μαγεία (ο συνηθής αποδιοπομπαίος τράγος για όσα κακά συμβαίνουν στον κόσμο) και διατάζει την εκτέλεσή του και στη συνέχεια και του Δημητρίου. Αυτό που αδυνατεί να καταλάβει είναι ότι η φυσική δύναμη του Νέστορα πηγάζει από μία ανεξάντλητη πνευματική πηγή, ενώ η δύναμη του Λυαίου οφείλεται αποκλειστικά στο «μέγα σώμα του». Κατ'αντιστοιχία, αυτό που αδυνατούσε να αντιληφθεί το Ρωμαϊκό Κράτος ήταν ότι, παρά τα μεγάλα ακόμα αποθέματα φυσικής δυνάμής του, η εγκατάλειψη των αρετών και των αξιών που το οδήγησαν να γίνει μια μεγάλη δύναμη θα οδηγούσε με τη σειρά της στην αποσύνθεσή του. Αντίθετα, ο επερχόμενος Χριστιανικός κόσμος είχε εξασφαλισμένη την επικράτησή του γιατί στηριζόταν σε πνευματικές αξίες και πρόσφερε ένα καινούργιο όραμα. Οι διωγμοί των Χριστιανών επέσπευσαν αντί να καθυστερήσουν αυτήν

την επικράτηση. Λίγα μόλις χρόνια μετά τα μαρτύρια των Αγίων Δημητρίου και Νέστορα (που έλαβαν χώρα στη διάρκεια του τελευταίου διωγμού επί Διοκλητιανού) ψηφίστηκε το **Διάταγμα του Μεδιολάνου** (313 μ.Χ.) από τον Μέγα Κωνσταντίνο και τον Λικίνιο, που κατοχύρωνε την ανεξιθρησκεία και άνοιγε το δρόμο στην επικράτηση του Χριστιανισμού, ο οποίος λίγο αργότερα αναγνωρίστηκε ως η επίσημη θρησκεία του Ρωμαϊκού Κράτους. Η ιστορία, λοιπόν, του Αγίου Δημητρίου δεν είναι απλώς η αφήγηση του μαρτυρίου ενός Χριστιανού Αγίου, αλλά ταυτόχρονα και η περιγραφή της σύγκρουσης δύο κόσμων, του ειδωλολατρικού Ρωμαϊκού και του Χριστιανικού, στο τελικό και πιο κρίσιμο στάδιό της.

Η λατρεία του Αγίου Δημητρίου άρχισε να διαδίδεται ευρέως από τον 5ο αιώνα. Τότε, ο έπαρχος της Ιλλυρίας Λεόντιος επισκέφθηκε το μέρος που μαρτύρησε ο Άγιος και εκ θαύματος θεραπεύτηκε από μία ανίατη ασθένεια που είχε (κατ' άλλους προσπάθησε να μετακινήσει τα λείψανα του Αγίου, αλλά ο τελευταίος τον εμπόδισε). Σε ανάμνηση αυτού του γεγονότος οικοδόμησε στο σημείο εκείνο μια βασιλική προς τιμήν του Αγίου. Η βασιλική αυτή αποτέλεσε βαθμιαία το κέντρο της ζωής της Θεσσαλονίκης, και μετά την ανοικοδόμησή της τον 7ο αιώνα (ύστερα από μερική καταστροφή της), υπήρξε μια από τις μεγαλύτερες και λαμπρότερες σ' ολόκληρη την Ανατολή, όντας διακοσμημένη με μερικά από τα αριστουργήματα της Βυζαντινής τέχνης. Τα θαύματα του Αγίου πρέπει να ήταν πάρα πολλά, αφού το πρώτο μισό του 7ου αιώνα ο Αρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης Ιωάννης Α' αφιέρωσε σ' αυτά ένα βιβλίο, ενώ δύο ακόμη βιβλία γράφτηκαν τον 11ο και 13ο αιώνα, και γενικά ήταν ένα θέμα πολύ δημοφιλές στη Βυζαντινή φιλολογία. Από τον 9ο αιώνα ο Άγιος γίνεται γνωστός και ως **Μυροβλήτης** εξαιτίας του θαυματουργού ελαίου

που έβγαινε από τη σαρκοφάγο του, και ως τον 10ο αιώνα είχε αποκρυσταλλωθεί στην εικονογραφία η απεικόνισή του ως νεαρού στρατιωτικού με χλαμύδα, απεικονιζόμενος συχνά μαζί με τον Άγιο Γεώργιο. Σε όλη τη διάρκεια των Βυζαντινών χρόνων ο Άγιος Δημήτριος γνώρισε μία δημοτικότητα όσο ελάχιστοι άλλοι Άγιοι, και η λατρεία του ξεπέρασε τα όρια της Αυτοκρατορίας. Μέχρι τα τέλη του Μεσαίωνα η βασιλική του στη Θεσσαλονίκη υπήρξε κέντρο προσκηνυτών από όλη τη Βαλκανική χερσόνησο. Η ημέρα του εορτασμού της μνήμης του (26 Οκτωβρίου) ονομάστηκε **Δημήτρια** και ήταν μία από τις σημαντικότερες γιορτές στα Βαλκάνια. Βαθμιαία, οι εορταστικές αυτές εκδηλώσεις κάλυψαν ολόκληρο το μήνα Οκτώβριο. Οι πολυάριθμοι προσκνητές διέδωσαν την λατρεία του στους Σλαύους, όπου παραμένει ως σήμερα εξαιρετικά δημοφιλής, και μέχρι την Ιταλία και τη Γερμανία. Μετά την άλωση της Θεσσαλονίκης από τους Τούρκους το 1430, η βασιλική του Αγίου μετατράπηκε σε τζαμί. Μόνο τον 20ο αιώνα θα ανακτούσε η λατρεία του ένα μέρος της παλιάς αίγλης της με την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης από τον Ελληνικό Στρατό, ακριβώς την ημέρα του εορτασμού της μνήμης του στις 26 Οκτωβρίου 1912. Μετά την ολοσχερή καταστροφή της στη μεγάλη πυρκαγιά του 1917, η βασιλική του οικοδομήθηκε εκ νέου, ενώ το 1966 άρχισε η επαναβίωση των **Δημητρίων**, αν και με καθαρά πολιτιστικό αυτήν τη φορά χαρακτήρα, που σήμερα καλύπτουν δύο ολόκληρους μήνες (Οκτώβριο-Νοέμβριο). Ίσως, λοιπόν, να ήταν θέλημα Αγίου να δοθεί η πρώτη εκτέλεση του προς τιμήν του ορατορίου στα **A' Δημήτρια** (η θέλημα ανθρώπων να μη δοθεί νωρίτερα).

Το κείμενο του ορατορίου, γραμμένο από τον Θεσσαλονικιό ποιητή Γιώργο Θέμελη, ακολουθεί πιστά στα βασικά της σημαία την ιστορία του Αγίου Δημητρίου

(στην επικρατούσα εκδοχή της). Μόνη εξαιρεση αποτελεί η απουσία αναφοράς στην καταγωγή του Δημητρίου (η αναφορά στο θάνατο του πατέρα του γίνεται για να δείξει τη δύναμη της πίστης του και όχι για να φωτίσει το οικογενειακό του ιστορικό). Μια και πρόκειται, όμως, για ένα ποιητικό κείμενο, ο δημιουργός του αφήνει τον οίστρο του να συμπληρώσει τις λεπτομέρειες, να αναπτύξει θέματα, και να εμβαθύνει σε ιδέες, εμπλουτίζοντας έτσι την ιστορία με την προσωπική του ευαισθησία. Πέρα από την καθεαυτό ποιητική του αξία, το κείμενο χαρακτηρίζεται από μια καλοζυγισμένη ισορροπία ανάμεσα στο καθαρά αφηγηματικό στοιχείο και τις δραματικές εντάσεις και συγκρούσεις των πρωταγωνιστών. Από τα 14 μέρη του έργου τα 7 είναι αφηγηματικά και τα υπόλοιπα 7 προσωπικά (άριες και ντουέττα). Τα πρώτα κυριαρχούν στην αρχή του ορατορίου για να δώσουν κατόπιν την πρωτοκαθεδρία στα δεύτερα. Το έργο χωρίζεται σε δύο μεγάλα τμήματα: το πρώτο ολοκληρώνεται με τη φυλάκιση του Δημητρίου και την αναγγελία των αγώνων στο Στάδιο (μέρη I-VIII), ενώ η κορύφωσή του βρίσκεται στο ντουέττο Δημητρίου-Μαξιμιλιανού (VII): το δεύτερο αρχίζει με την απόφαση του Νέστορα να αγωνισθεί κατά του Λυαίου (IX) και ολοκληρώνεται με το μαρτύριο και την αποθέωση του Αγίου Δημητρίου (XIV). Αν και το δεύτερο τμήμα περιέχει μικρότερο αριθμό μερών από το πρώτο, περικλείει μεγαλύτερη ένταση μια και δίνει τον πυρήνα της ιστορίας του Αγίου. Μία άλλη αρετή του κειμένου είναι η διατήρηση ισορροπίας ανάμεσα στους πρωταγωνιστικούς χαρακτήρες. Όλοι έχουν από μία άρια (ο Δημήτριος έχει δύο ένεκα θέματος) και από ένα ντουέττο με κάθε έναν από τους υπόλοιπους. Θλίψη, αλλά και βαθιά και ακλόνητη πίστη στον Κύριο, είναι τα συναισθήματα που κυριαρχούν στις άριες του Δημητρίου: πίστη προς τον Κύριο, αν και με

πιο εξωστρεφή χαρακτήρα, εκφράζει και ο Νέστορας, ενώ η οργή είναι που δεσπόζει σε όλες τις εμφανίσεις του Μαξιμιλιανού. Στα τρία ντουέττα των πρωταγωνιστών εντοπίζεται η δραματική κορύφωση όλου του ορατορίου. Στα δύο από αυτά (Δημητρίου-Μαξιμιλιανού και Νέστορα-Μαξιμιλιανού) το κεντρικό θέμα είναι η σύγκρουση των δύο πίστewων, της χριστιανικής και της ειδωλολατρικής. Σημαντική, επίσης, είναι η παρουσία της Αφηγήτριας. Ο Χορός εκπροσωπεί, ανάλογα με την κατάσταση, τους Χριστιανούς, το λαό της Θεσσαλονίκης και τις τάξεις των Αγγέλων. Θα πρέπει να αναφερθεί, τέλος, η εμφάνιση των Αγίων Δημητρίου και Νέστορα στο τελευταίο μέρος του ορατορίου, όπου έχοντας απορρίψει τα σάρκινά τους περιβλήματα και αναμένοντας να εισέλθουν στον Παράδεισο κοιτάζουν για τελευταία φορά κάτω στον κόσμο και παρακαλούν τον Κύριο να τον λυτρώσει από τα δεσμά του Κακού. Το τρίο που σχηματίζουν με την Αφηγήτρια υποδηλώνει σαφώς την Αγία Τριάδα.

Η μουσική του ορατορίου επιδεικνύει όλα τα κύρια στοιχεία της μουσικής γλώσσας του Αστρινιδη. Τα αρμονικά χαρακτηριστικά αυτής της γλώσσας είναι ένας συνδυασμός έντονης χρωματικότητας, με πολύ γρήγορο αρμονικό και μετατροπικό ρυθμό και ακολουθίες σε διαστήματα τρίτης και τέταρτης (ιδιαίτερα αυξημένης τέταρτης), και τροπικότητας. Τούτο δίνει ένα Βυζαντινό χαρακτήρα στο έργο, αλλά με ένα σχετικά μοντέρνο ιδίωμα. Σε ό,τι αφορά την εννοχρήστρωση, υπάρχει μια πολύ καλά ισορροπημένη χρήση της ορχήστρας και των φωνών, και ιδιαίτερη αναφορά θα πρέπει να γίνει στην δεξιοτεχνική χρησιμοποίηση των χάλκινων πνευστών. Το ορατόριο είναι γραμμένο για σοπράνο (Αφηγήτρια), tenόρο (Νέστορας), βαρύτονο (Δημήτριος), μπάσσο (Μαξιμιλιανός), μικτή χορωδία και μεγάλη συμφωνική ορχήστρα. Το μέρος της

αφήγησης δόθηκε σε γυναικεία φωνή όχι μόνο για να εξισοροπηθούν οι τρεις ανδρικές φωνές, αλλά πιθανόν και εξαιτίας του παθητικού ρόλου που παίζει στην υπόθεση του έργου. Ο ρόλος του Μαξιμιλιανού δίνεται φυσικά στο μπάσσο, μια και αντιπροσωπεύει τον χαμηλό και υλιστικό κόσμο της ειδωλολατρείας. Το μέρος του Νέστορα τραγουδά ο tenόρος, μια και έχει ένα πιο εξωστρεφή χαρακτήρα, και αυτό του Δημητρίου ο βαρύτονος, λόγω της έντασης και βαρύτητας που τον χαρακτηρίζει. Τέλος, ο συνθέτης οικοδομεί το έργο του χρησιμοποιώντας ελεύθερη ανάπτυξη, αν και οι άριες εμφανίζουν στοιχεία επανέκθεσης. Αυτό που είναι πραγματικά αξιοθαύμαστο στο ορατόριο είναι πώς, παρά τις τεράστιες διαστάσεις του (περισσότερο από μιάμιση ώρα σε διάρκεια), κατορθώνει να διατηρήσει την ενότητα και τη συνοχή του. Τούτο οφείλεται εν πολλοίς στη θεματική ενότητα που το διακρίνει. Στην προσπάθειά του να χρησιμοποιήσει αυθεντικό μουσικό υλικό από την εποχή του Βυζαντίου, ο συνθέτης πραγματοποίησε εκτεταμένη έρευνα στην Bibliothèque Nationale στο Παρίσι. Το θέμα του Πρελούντιου, για παράδειγμα, είναι ένα αυθεντικό Βυζαντινό μέλος και εμφανίζεται συχνά στη διάρκεια του έργου εν είδη εξαγγελτικού μοτίβου. Η μουσική αποκορύφωση του ορατορίου, όμως, βρίσκεται στο τελευταίο μέρος, όπου και ακούγεται το απολυτικό του Αγίου Δημητρίου. Ο συνθέτης προσπάθησε να το εναρμονίσει, όπως και κάθε Βυζαντινό μέλος στο έργο, όσο πιο απλά γίνεται, ώστε να διατηρήσει τον καθαρό και αυθεντικό του χαρακτήρα. Η σύγκρουση ειδωλολατρείας και Χριστιανισμού δίνεται στη μουσική με την έντονη χρήση χάλκινων πνευστών και κρουστών, συνηχίσεων πέμπτης, και γενικά ενός έντονου ρυθμικά χαρακτήρα για την πρώτη και με την προτίμηση στα έγχορδα και τα ξύλινα πνευστά και γενικά ένα μελωδικότερο

χαρακτήρα για τον δεύτερο.

Το ορατόριο *Άγιος Δημήτριος* είναι μοναδικό από πολλές και διαφορετικές απόψεις: είναι το πιο σημαντικό και αντιπροσωπευτικό έργο του συνθέτη· είναι επίσης το σημαντικότερο συμφωνικό έργο που γρά-

φτηκε ποτέ για την Θεσσαλονίκη· είναι, τέλος, ένα από τα ελάχιστα ορατόρια που έχει να επιδείξει γενικά η Ελληνική μουσική. Η ιστορική του, λοιπόν, αξία είναι δεδομένη και σημαντική.

Ilias Chrissochoidis

Σημ. Συντ.: Ο Ιlias είχε την καλοσύνη να μας στείλει και το λιμπρέττο του Γ. Θέμελη για το ορατόριο *Άγιος Δημήτριος*, όπως τελικά χρησιμοποιήθηκε από τον συνθέτη του έργου, όμως, λόγω έλλειψης χώρου, δεν το συμπεριλάβαμε στην ύλη του τεύχους. Παρ' όλα αυτά, αν κάποιος το επιθυμεί, μπορεί να επικοινωνήσει μαζί μας.